

VIII skyrius

ŽVEJYBA, MEDŽIOKLĖ, BITININKYSTĖ

§ 40. Žuvingos upės, ežerai ir Žemaitijos krantus skalaujanti Baltijos jūra, kurioje dar iki 1313 metų gausiai buvo gaudomos silkės (*Hartknoch, Alt un. neues Preus. s. 206; Gedebusch, Liefland Jahrbuch. T. I, s. 386*), taip pat žvėrių pilni miškai traukė žvejoti ir medžioti. Be jokios abejonės, abu šie verslai iš pradžių buvo tinkamiausi kraštų gyventojams, nes buvo gaunama maisto ir odų, pramoga maloni ir naudinga, tenkinanti namų poreikius ir teikianti prekybai tinkamų daiktų. Kokia gausybė žvėrių buvo Lietuvos miškuose, žinoma ne tik iš senųjų autorių, apie tai rašiusių, bet ir iš paties Lietuvos Statuto (*R. X. a. 2*). Iš šių šaltinių sužinome, kad, be ligi šiol čia žinomų meškų, lūšių, miškinių kačių, vilkų, lapių, barsukų, kiaunių, bebrų, tada dar šeimomis gyvenusių, be ūdrų, briedžių, stirnų, laukinių kiaulių ir t. t., buvo ir stumbrų, šiandien vien tik Belovežo girioje išlikusių, buvo ir taurų, jeigu jų su stumbrais netapatinsime, usūrinių šunų, sabalų, elnių, stepių antilopių, dabar gyvenančių pietų Rusioje, ir laukinių arklių, apie kuriuos Čackis¹⁶² sako, kad dar buvę apie 1770 metus (*II, p. 261*), nes šiandien apie juos jau visiškai nieko negirdėti. Galiausiai gal ir šiaurinis elnias nebuvo svetimas Lietuvoje (*Czacki, l. c.*). Tokios turtingos girios medžioklė, kuri iš pradžių buvo būtinybė, pavertė aistringą lietuvių pramoga, kuriai patys valdantieji kunigaikščiai galbūt net per daug laiko skyrė. Ištisi kaimai pagal ypatingas privilegijas vien tik medžiokle privalėjo užsiimti. Pėsčiomis ir

¹⁶² Tadeušas Čackis (1765–1813) – lenkų istorikas ir visuomenės veikėjas.

raitas, su lanku, ietimi arba ragotine medžiotojas ėjo susigrumti net su pačiu žiauriausiu girios gyventoju. Medžioklinių šunų rūšys, minimos Statute, – pėdsekiai, skalikai, bebriniai, varominiai, paprastieji ir sakaliniai kurtai, kiemsargiai, vižlai, žvalgytojai ir t. t. (*R. XIII, a. 12*) – turėjo būti Lietuvoje nuo seno žinomos, nes kuris medžiotojas tokiuose sunkiuose darbuose galėtų apsieiti be ištikimų draugų. Gamta buvo ne mažiau turtinga ir įvairių paukščių. Iš jų ereliai, arba medžiokliniai, raudonieji, baltieji ir pilkieji ereliai, sakalai, taurieji sakalai, vanagai ir t. t., naudoti medžioklėje, jau Lietuvos Statutuose buvo vertinami labiau už medžioklinius šunis (*R. XIII, ar. 8, cf.; Czacki II, p. 244*).

§ 41. Girios taip pat suteikė galimybę gauti naudos iš bičių, jos veisėsi drevėse ir aviliuose, miškų kirtimuose, bitynų netrūko ir prie namų. Net ir be žmogaus pastangų šiluose ir miškų tankmėse į supuvusius medžius arba dreves (30) laukinės bitės prinešdavo daugybę medaus ir vaško. Šie lietuvių ir žemaičių miškų turtai buvo garsinami jau XVI amžiuje: „Geresnio medaus už žemaitišką, – sako Gvanjnis, – jokiam kitame krašte nerasi, todėl, kad jame labai mažai vaško ir todėl, kad vaškas toks baltas, kaip gražiausias alebastras. Miškai ten daugiau už bet ką kitą duoda turto, nes rąstuose arba uždaroje aukštų medžių drevėse bitės geriau negu aviliuose laikosi ir savo šeiminkui daug medaus suneša“ (*Sarm. Europ. Ks. V, p. 26, versta Łasickio, p. 48, 1615 m. leid.*). Tad nieko keista, kad dėl tokios gausybės bičių midus jau tolimoje praeityje buvo žinomas lietuviams, garsas apie šį gėrimą, ypač apie Kauno liepų midų, išliko iki mūsų laikų.

IX skyrius

RANKDARBIAI, AMATAI, MENAI, MOKSLAI

§ 42. Amatai, be kurių žemdirbių ir karių tauta negali gyvuoti, buvo seniai žinomi lietuviams, nes ir jų mitologijoje yra nemažai dievybių, globojančių įvairiausius amatus, ir kalboje sutinkami lietuviški žodžiai, apibūdinantys šią veiklą (žr. terminų rinkinį, pateiktą K. P. Bogušo veikalė). Iš kitos pusės, amatai ir menai jiems mažiau rūpėjo, bet jų dirbiniais nesibodėjo, nors iš pradžių stengėsi jų įsigyti ne prekiaudami, o plėšikaudami (*Karamzin pod r. 1254, T. III, p. 244*). Kaimo namai buvo pritaikyti gyvenimo reikmėms ir vietos klimatui. Mokėjo gaminti pakinktus, ūkio padargus ir įrankius, statines, apdirbti akmenis gironoms, deginti plytas ir kalkes, kasti anglį, gaminti puodus, verstis kalvyste ir primityvia šaltkalvyste, verpti ir austi, odas ir kailius dirbti, siūti, megzti tinklus žuvims ir žvėrimis gaudyti, velti vilną, ypač kepurėms, gaminti apavą iš odos turtingiesiems, iš karnų – prastuomenei, degti dervą, degutą, raugti tam tikros rūšies alų, gaminti midų. Visa šita lietuviai mokėjo nuo seno. Jie išmanė ir dažymo meną, nes dievukui Stručiuui ir jo bičiulei Miechutėlei, globojantiems augalus, iš kurių buvo gaminami dažai, aukodavo aukas (*Narbutt, I, 102*). Be to, mokėjo iš ragų gaminti įvairius indus, kuriuos labai vertindavo, manyta, kad gėrimas tokiame inde negali būti užkerėtas. Štai kodėl bokalai ir taurės buvo daromi iš ragų, prabangiai papuošti tauro ar stumbro ragai buvo saugomi kelių šeimos kartų, kaip, pavyzdžiui, Gedimino užmušto tauro ragai, kurių vieną 1429 metais Lucke Vytautas padovanojo imperatoriui Zigmantui (*Strykowski, p. 529; Narbutt III, 556*). Iš ragų gamino medžiotojams ragelius, kuriuos kartais naudodavo kaip karo trimitus, per šventes grodavo ilgomis

medinėmis dūdomis, jas iki šiol galima sutikti Lietuvoje ir Žemaitijoje (*Stryjk. p. 147; Guanjinio verstas Žemaitijos aprašymas, p. 29*). Be minėtų ragų ir dūdų, religinėse apeigose naudojo tam tikros rūšies litaurus, būgnus ir švilpynes (*cit. Contarini Posel wenecki w podróżach Bergerona, iš: Narbutt I, p. 284*). Liaudies padavimuose apie burtininkus, arba lietuvių dainius, užsimenama, jog jie dainuodami pritardavo sau instrumentu įtemptomis stygomis, vadinamu citra, – sukdammi rankeną išgaudavo garsus. Šis instrumentas buvo kažkuo panašus į klajojančių elgetų lyras. Turime tikrų žinių, kad pagonys lietuviai ištašydavo ir išdroždavo savo dievukus iš medžio; rasta ir geležinių statulėlių, taigi galbūt mokėta jas lydyti iš metalo (*Narbutt I, įvairiose vietose, IV, dod. XVIII*). Senųjų sienų griuvėsiai rodo, kad lietuviai ilgainiui išmoko statyti tvirtesnius pastatus ir net pilis ne tik iš medžio, bet ir plytų. Tarp tų liekanų rasti įvairių formų kokliai, apvalūs storo stiklo gabalai, o miškų gilumoje tarp sienų ažuolų surasta stiklo liejyklų liekanų, senuose kapuose iš tos pačios medžiagos pagamintų ašarinių. Galima padaryti išvadą, kad gana anksti lietuviai mokėjo vertinti būsto apšildymo koklinėmis krosnimis patogumus ir išmanė stiklo liejimo meną (*Narbutt I, 367; III, 548*). Tačiau sunku patikėti, kaip kai kurie mano, kad ir popierių paskutiniaisiais pagonybės metais jau gamino (*Narbutt I, 206*), nes kaimyninėje Lenkijoje tik XIV amžiaus pabaigoje drobinis popierius labiau paplito (*Bibl. Xiąg dwoje T. II, p. 34*). Neabejotinai prie amatų ir kai kurių menų paplitimo nemažai prisidėjo Gediminas, kuris stengdamasis priartinti Lietuvą prie krikščioniškojo pasaulio stengėsi galima nauda vilioti pas save karius, pirklius ir įvairiausių amatininkus, ypač vokiečius, žadėjo aprūpinti juos pragyvenimu, atleisti nuo krašto muitų ir mokesčių, leisti naudotis civiline Rygos miesto teise ir nedrausti laisvai palikti kraštą, jei kas to panorėtų (*Gedimino laiškas Hanzos miestams, [parašytas] 1323 m. Vilniuje ipso die Corporis Christi*¹⁶³, iš: *Narbutt IV, dod. p. 53, 55*).

¹⁶³ Per pačią Kristaus Kūno dieną.

§ 43. Prie mokslų, kuriais domėjosi pagonys lietuviai, galima priskirti astronomiją ir mediciną, apie juos dabar tik trumpai užsiminsime, o apie lietuvių kalbą, raštą ir dainas dar kalbėsime. Pagal senovės lietuvių įsivaizdavimą, žemė buvo plokščia, apvali, apsupta vandens. Saulės užtemimą sukeldavo su ja kovojantys slibinai ir burtininkai. Žvaigždės ir žvaigždynai lietuvių kalboje turi originalius pavadinimus (31). Senovėje metų pradžia prasidėdavo per kovo mėnesio jaunatį ir tęsėsi trylika mėnulio mėnesių, truncančių nuo jaunaties iki jaunaties. Tų mėnesių pavadinimus išsaugojo latviai (*Stender Litt. Gramm.*). Mėnuo dalijosi į savaites po septynias dienas, penktadienis buvo poilsio diena, o pirmasis penktadienis po jaunaties buvo šventiškesnis už kitus. Dienos ir nakties valandas – dvidešimt keturias per parą – skaičiavo klepsidra¹⁶⁴ (bodziavolas) (*Duisburg. Par. III, c. 5, cf. Czacki I, p. 78*). Siekiant tinkamai suskirstyti laiko tarpus ir iš anksto sužymėti periodines įvairių metų laikų šventes, akylai paisyta Saulės ir Mėnulio apsisukimų, taip pat reikėjo sudėlioti tam tikrus kalendorius. Šias pareigas atliko žyniai, tai yra vaidilučiai. Praėjusius metus lietuviai pažymėdavo mazgeliais, įpjovomis arba tam tikrais ženklais ant šventyklos sienų. Apie skandinavų papročiu Rėzos¹⁶⁵ minimą laiko skaičiavimą padalijant jį į devynis periodus nieko nežinome (*Hartknoch p. 151, Narbutt I, 126, 127, 135, 256, 272, 297*). Žinios apie senovės lietuvių gydymo meną yra labai šykščios. Galbūt jie mokėjo paprasčiausiais būdais gydyti kūno žaizdas ir kaulų lūžius, chirurgija, vykstant nuolatiniam karams, galėjo būti žinoma, bet vidaus ir kitos kur kas sudėtingesnės ligos būdavo patikimos gamtai, o kai ir ši nepadėdavo, būdavo imamasi įvairių užkalbėjimų ir burtų, iš kurių mokėjo gauti naudos apgavikai šventikai ir pranašai. Iškviestas pas ligonį vaidilutis visų pirma paguosdavo ir sustiprindavo jo tikėjimą

¹⁶⁴ Klepsidra – vandens laikrodis, įrenginys, kuriame laikas matuojamas pagal ištekančio vandens kiekį.

¹⁶⁵ Liudvikas Rėza (1776–1840) – lietuvių raštijos veikėjas, folkloristas, evangelikų liuteronų kunigas, Biblijos vertimų į lietuvių kalbą istorijos autorius.

dievais, po to priversdavo duoti kokią priesaiką ir galų gale atlikdavo tam tikras apeigas naudodamas švento aukuro pelenus ligai išvartyti. Burtininkės pustonės žaizdas gydė smilkymu ir kitomis priemonėmis, mokėjo užkalbėti iš pradurtos venos bėgantį kraują; panašaus užkalbėjimo formuluotę pateikia Narbutas. Seitonės įvairias negalias gydė tam tikrais amuletais, užkabindavo juos ligoniui ant kaklo. Galiausiai Labdarys žmonių ir gyvulių ligoms išvartyti naudojo kažkokias burtų formuluotes ir kitas panašias apgavystes. (*Praetorius-Stender Litt. Gramm. – Narbut, I. 261, 264, 265*).

